

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН ДО КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА З ОРГАНАМИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Домніцак Р. В.

Стаття присвячена питанням правових засад конфіденційного співробітництва громадян з органами внутрішніх справ. Автор на підставі аналізу нормативно-правових актів, існуючих точок зору науковців виказує власне бачення проблеми та пропонує до цього якісно нові підходи.

Ключові слова: конфіденційне співробітництво; оперативно-розшукова діяльність; оперативні підрозділи; правове регулювання; правові засади.

Статья посвящена вопросам правовых основ конфиденциального сотрудничества граждан с органами внутренних дел. Автор на основе анализа нормативно-правовых актов, существующих точек зрения ведущих ученых выражает собственное видение проблемы и предлагает к этому качественно новые подходы.

Ключевые слова: конфиденциальное сотрудничество; оперативно-розыскная деятельность; оперативные подразделения; правовое регулирование; правовые основы.

Article is devoted to the legal framework of a confidential cooperation of citizens with the bodies of internal affairs. The author based on the analysis of legal acts, the existing points of view of leading scientists express their own vision of the problem and offers to this qualitatively new approaches.

Keywords: confidential cooperation; operatively-search activity; operational units; legal regulation; legal bases.

На сучасному етапі формування в Україні правової держави дослідження змісту нормативно-правового регулювання суспільних відносин у сфері оперативно-розшукової діяльності набуває суттєвого як теоретичного, так і практичного значення. Боротьба зі злочинністю може успішно здійснюватися лише за умов ефективної роботи правоохоронних органів, в тому числі і тих підрозділів органів внутрішніх справ, яким надано право здійснювати оперативно-розшукову діяльність. Правове регулювання розуміється перш за все як вплив права на суспільні відносини [4, с. 25]. Тому, головним призначенням правового регулювання можна визнати - функціональний, управлінський вплив на відповідні відносини. Відповідно, правове регулювання конфіденційного співробітництва в оперативно-розшуковій діяльності також носить перш за все функціональний характер, при цьому у даному випадку шляхом прийняття правових норм регулюються відносини між державою (її представниками) і громадянами у зв'язку з необхідністю захисту життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави. Як слушно зазначають науковці, правове регулювання суспільних відносин є одним із різновидів державного владного впливу [6, с. 12]. Правове регулювання - це регламентація суспільних відносин засобами загальнообов'язкових правил поведінки і заснованих на них приписів індивідуального значення, що забезпечується

в необхідних випадках державним примусом. Категорія «правове регулювання» виражає динамічну сутність усієї юридичної надбудови, вона характеризує активно-творчу сторону права, відображає процес перетворення його із можливості на дійсність [8, с. 18]. Правове регулювання - це особлива регламентація суспільних відносин. Вона являє собою систему різноманітних юридичних засобів: норми права, юридичні факти, правові відносини, встановлення право - та дієздатності осіб і правового статусу громадян, визначення компетенції органів держави, правового становища громадських організацій, юридичних осіб та інших суб'єктів.

Правовою основою залучення громадян до конфіденційного співробітництва з оперативними підрозділами у протидії злочинам є сукупність правових норм, що містяться у нормативно-правових актах, які регламентують сам процес використання цієї категорії осіб, їх права та обов'язки, визначають гарантії законності у цій діяльності, соціальний і правовий захист співробітників та осіб, які залучаються до негласного співробітництва. Питанням правового регулювання конфіденційного співробітництва громадян з оперативними підрозділами ОВС присвячено праці багатьох науковців, серед яких слід вказати С.В. Албула, М.П. Водька, В.П. Захарова, Б.А. Керницького, В.А. Некрасова, Д.Й. Никифорчука, М.Б. Саакяна, В.Є. Тарасенка, В.Ф. Усенка, В.В. Шендрика та інших.

Як справедливо зазначають В.Ф. Усенко, В.А. Некрасов, В.Я. Мацюк, діяльність державних органів у суспільстві регламентується відповідно до вимог і функцій, які виконують ці органи [8, с. 42]. Тривалий час їх діяльність взагалі не регламентувалась. З розвитком суспільних відносин поступово виникла потреба правового регулювання тих чи інших сфер діяльності. Оскільки оперативно-розшукова діяльність і її основна складова частина - конфіденційне співробітництво є державною діяльністю, то правова регламентація її здійснювалася за вимогами, що ставилися до неї. Якщо окремі напрями оперативно-розшукової діяльності так чи інакше відображалися в окремих правових актах, то конфіденційне співробітництво як цілком таємна, скрита від суспільства діяльність не згадувалася.

На нашу думку, практичне розв'язання проблем класифікації таких норм має знаходитися безпосередньо в сфері оперативно-розшукової діяльності, а тому більш прийнятною до сучасного стану ОРД є класифікація нормативно-правових актів, що регламентують оперативно-розшукову діяльність суб'єктів ОРД, запропонована науковцями, які поділяють їх на три наступні групи: Конституція і Закони України (зокрема, Кримінальний, Кримінальний процесуальний, Митний кодекси тощо); нормативно-правові акти міністерств, відомств і судових органів; міжнародно-правові акти, учасником яких є Україна [7, с. 62]. На сьогодні питання щодо залучення особи до конфіденційного співробітництва з оперативним підрозділом, регламентуються як закритими так і відкритими нормативними джерелами. Зокрема, питання щодо залучення особи до конфіденційного співробіт-

ництва з оперативним підрозділом регламентуються: 1) Міжнародними документами; 2) Конституцією України; 3) Законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про міліцію», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»; 4) Кримінальним процесуальним кодексом України; 5) підзаконними нормативно-правовими актами [4, с. 112].

Стосовно міжнародних документів відмітимо, що у більшості розвинутих демократичних країн в основу законодавчих актів, що регламентують здійснення правоохоронної діяльності, покладено вимоги, засновані на принципах, проголошених рядом міжнародно-правових документів Організації Об'єднаних Націй. Конфіденційне співробітництво у протидії злочинності в цьому випадку не є виключенням. Так, стаття 12 Загальної декларації прав людини, прийнятої резолюцією 217А (III) Генеральної Асамблеї ООН 10 грудня 1948 р., проголошує: «Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань». Розглядаючи цю норму, необхідно звернути увагу на використання словосполучення «безпідставне втручання». Тобто, якщо є підстави, то перелічені особисті права людини можуть бути обмежені. Стаття 4 Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятого резолюцією 34/169 Генеральної Асамблеї ООН 17 грудня 1979 р., визначає загальний принцип збереження конфіденційності відомостей, отриманих посадовими особами: відомості конфіденційного характеру, що отримують посадові особи з підтримання правопорядку, зберігаються в таємниці, якщо виконання обов'язків чи вимоги правосуддя не вимагають іншого [7, с. 52]. Тобто, відомості конфіденційного характеру можуть бути розповсюджені, якщо вони безпосередньо пов'язані з джерелами доказів у кримінальному судочинстві, безпосередньо стосуються процесу доказування. Зазначений документ також містить коментар, що є відомостями конфіденційного характеру: інформація, що може стосуватися особистого життя інших осіб або потенційно зашкодити інтересам таких осіб і особливо їх репутації. Слід зазначити, що подібні відомості можуть бути отримані саме в ході конфіденційного співробітництва і в цьому випадку їх розголошення посадовими особами може каратися за нормами кримінального закону.

Національним першоджерелом оперативно-розшукової діяльності, та зокрема залучення особи до конфіденційного співробітництва, є Конституція України. Конституцією визначається, що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, згідно з якими ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законом. А правоохоронні органи держави та їх оперативні підрозділи зобов'язані захищати права та свободи громадян, життя, здоров'я, природне середовище, інтереси суспільства і держави від злочинних посягань [5, с. 19]. Саме тому відповідним правоохоронним органам в особі їх оперативних підрозділів надано право здійснювати ОРД.

Конституція України, прийнята 28 червня 1996 р., закріпила нові принципи функціонування держави і органів боротьби зі злочинністю, визначила права та обов'язки не тільки людини і громадянина щодо су-

спільства і держави, але й обов'язки і права держави щодо її громадян [1]. Конституція України встановлює фундаментальні засади функціонування суспільства як в цілому, так і його окремих інституцій, зокрема системи правоохоронних органів. У відповідних статтях Основного закону держави відтворено ряд норм, які визначають конкретні права та свободи громадян, а саме: усі громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (ст. 24); кожна людина має невід'ємне право на життя (ст. 27); кожен має право на повагу його гідності (ст. 28); кожна людина має право на свободу й особисту недоторканність (ст. 29); кожному гарантується недоторканність житла (ст. 30); кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31); ніхто не може зазнавати втручання в особисте та сімейне життя; не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про громадянина без його згоди; гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію, вимагати вилучення будь-якої інформації про себе та членів своєї сім'ї, а також відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої діями правоохоронних органів (ст. 32); кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб (ст. 34); громадяни мають право на соціальний захист (ст. 46); кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 55); кожному гарантується право знати свої права й обов'язки (ст. 57). Водночас ряд конституційних норм надає право у визначених законом випадках обмежувати окремі права та свободи людини. Ці заходи мають бути винятковими і тимчасовими. Так, гарантуючи кожному недоторканність житла, конституційні норми допускають: у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей і майна, а також у зв'язку з переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, застосовувати інший встановлений порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду й обшуку (ч. 2 ст. 30); з метою запобігти злочині чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо, з дозволу суду допускаються винятки щодо таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31); у визначених законом випадках і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди (ч. 2 ст. 32); в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам законом може бути обмежено право громадянина на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право на вільне збирання, зберігання і розповсюдження інформації (ст. 34); право на свободу світогляду та віросповідання може бути обмежено законом в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я та моральності населення або прав і свобод інших людей (ст. 35) [1].

Здійснюючи подальший аналіз питань правових засад конфіденційного співробітництва громадян з органами внутрішніх справ, слушно навести цілком обґрунтовану позицію деяких науковців, які відзначають, що для регулювання конфіденційного співробітництва важливе

значення мають норми Кримінального процесуального кодексу [5, с. 39; 7, с. 23]. Зокрема, чинний КПК України у Главі 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» містить статтю 275 «Використання конфіденційного співробітництва», що є нововведенням для вітчизняного кримінального процесу [3, с. 126; 6, с. 43]. Зокрема, чинний КПК України закріплює, що під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій [4, с. 126]. Такий підхід, за нашим переконанням, свідчить про суттєво нові підходи щодо сучасного стану правового регулювання залучення громадян до конфіденційного співробітництва з органами внутрішніх справ.

Аналіз наведених положень чинного законодавства свідчить, що існуючий стан правового регулювання залучення громадян до конфіденційного співробітництва з органами внутрішніх справ, хоча і здається, на перший погляд, достатньо повним, але при ретельному ознайомленні виявляється таким, що потребує вдосконалення з урахуванням міжгалузевих зв'язків, кореляції понять та визначень, особливостей організації і тактики конфіденційного співробітництва. Це, на наш погляд, буде сприяти забезпеченню вирішення завдань, які стоять перед правоохоронними органами щодо своєчасного попередження, виявлення і розслідування кримінальних правопорушень.

Література

1. Конституція України [Електронний ресурс] : закон України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 04. 07. 2013 р. № 2952-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

2. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 18. 02. 1992 р. № 2135-XII із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 04. 07. 2013 р. № 3412-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13. 04. 2012 р. № 4651-VI : за станом на 04. 07. 2013 р. – К. : Алерта, 2013. – 304 с.

4. Албул С.В. Кримінальний процес: навч.-метод. посібник / С.В. Албул, С.Л. Дерев'янкін, О.Б. Пойзнер, О.В. Поліщук – Одеса: ОДУВС, 2014. – 266 с.

5. Албул С.В. Концепція розвитку кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України: науковий проект / С.В. Албул, О.Є. Користін. – Одеса: ОДУВС, 2015. – 20 с.

6. Албул С.В. Протидія кримінальним правопорушенням підрозділами карного розшуку МВС України: навчальний посібник / С.В. Албул, Т.С. Демедюк, О.Є. Користін, В.Ф. Паскал. – Одеса: ОДУВС, 2015. – 354 с.

7. Тарасенко В.Є., Тарасенко Р.В. Інститут конфіденційного співробітництва в оперативно-розшуковому праві: Монографія. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. – 176 с.

8. Усенко В.Ф., Некрасов В.А., Мацюк В.Я. Використання конфіденційної допомоги громадян у боротьбі зі злочинами: Монографія. – К.: КНТ, 2007. – 204 с.

Домніцак Р.В.,

Заступник начальника-начальник

кримінальної міліції

ГУМВС України у Львівській області

полковник міліції

Надійшла до редакції: 12.09.2015

УДК 343.98

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ПИТАННЯХ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ БЕЗ ПОПЕРЕДЖЕННЯ

Домніцак В.В., Пашаєв А.З.о.

В статті у відповідності до чинного українського та іноземного законодавством розглядається питання щодо правомірності застосування поліцейським вогнепальної зброї без попередження.

Ключові слова: вогнепальна зброя, застосування вогнепальної зброї без попередження, поліцейський, працівник сил правопорядку.

В статье в соответствии с действующим украинским и иностранного законодательством рассматривается вопрос о правомерности применения полицейским огнестрельного оружия без предупреждения.

Ключевые слова: огнестрельное оружие, применение огнестрельного оружия без предупреждения, полицейский, работник сил правопорядка.

The article in accordance with the current Ukrainian and foreign legislation addresses the issue about the legality of the use of police firearms without notice. Key words: firearms, use of firearms without warning, police, worker security forces.

По-перше, кризові процеси, що відбуваються в соціально-економічній та політичній сфері України, призвели до ускладнення криміногенної ситуації; корумпованості державних органів; зміни структури злочинності; виникнення нових форм і способів вчинення кримінальних правопорушень; протидії правоохоронним органам з боку озброєних злочинців та організованих злочинних груп. Реформування системи органів, які здійснюють правоохоронну діяльність в Україні, підтверджується тривалим пошуком оптимальної моделі правоохоронної системи та її нормативно-правовим забезпеченням. Діяльність поліцейських відіграє життєво важливу роль у захисті права на життя, свободу та особисту недоторканність, гарантованих Загальною декларацією прав людини [1] і закріплених в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права [2]. По-друге, актуальність підтверджується тим, що військова і терористична загроза, що нині нависла над Україною – є викликом правоохоронній системі України, плідне нормативно-правове регулювання правоохоронної діяльності в питаннях застосування заходів примусу та вогнепальної зброї може оптимізувати проведення антитерористичної операції в Донецькій і

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**